

שמעתא למיקתא

גליון קצ"ט / פר' חיי שרה / ה'תשע"ה
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

האם מותר להכנס לבית הכסא עם ספרי קודש בתוך הכיס

א. כניסה לבית הכסא עם כתיב הקודש, או תשיש מגונה לפניכם

שנינו בספרי (פי כי תצא פסוקא רח) 'כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך, מכאן אמרו כו' לא יכנס לא למרחץ ולא לבורסקי וספרים ותפילין בידו'. וכן מבואר בש"ס שבת (טב). וכן פסק השו"ע (סי' מג סעי' ו) דאסור להיכנס לבית הכסא בתפילין (אפילו אינו לבוש בהם). וכמו כן מבואר בש"ס ברכות (כה) דחדר שיש בו סו"ת או תפילין אסור לעשות שם שישיאם. וכן פסק השו"ע (סי' מט סעי' ג).

ב. תשיש מגונה לפני כתיב הקודש כשהם בתוך כלי

והנה בענין אסור לשמש לפני תפילין, מבואר בש"ס ברכות שם דבעינן כלי בתוך כלי (ועיינ'ש וברש"י שם דאם הכלים מיוחדים לתפילין לא דנים אותם אלא ככיסוי א', וצריך עוד כיסוי שאינו מיוחד). וכן פסק השו"ע (סי' מט סעי' ב וי"ד סי' רפב סעי' ח), פרט לסו"ת דלא מהני ליה אפי' ב' כיסויים. ועיינן במ"ב (סי' ק) שהביא מהדריך החיים דה"ה בעושה צרכו דבעינן כלי תוך כלי. (אלא דעיי' במיאר הלכה (סס) שתמה על הדרה"ח דמנין לו זה, ומלקמן סימן מ"ג סעי' ז' אין ראייה לזה דהוא דבעי כיסוי (ועיינן בסימן שטי"ו סי"ב) אבל כלי בתוך כלי מנין, עיי"כ).

ועיי' במ"ב (סי' קד) דה"ה חומשים או סדורי תפילות או שאר ספרים, בין בכתיבה בין בדפוס, הכל יש בהם קדושה, ובעינן כלי בתוך כלי, ואפי' אם רק כתב משיי"א [תנינו שאינה כתיבת סו"ת] והוא רק כתב אשורי, וכריכת הספר אינה נחשבת לכיסוי כדעת מגוה הספר ובעינן עוד שני כיוונין, עיי"כ.

ומי"מ בחו"י (סי' קפ) כתי' כת' שבספרים הנדפסים עיי' גוי יש למצא בשעת הדחק הגדול ובדא"א לעשות בהם כדון השי"ס צד להקל בזמן עונה ולול טבילה ולול יציאת וביאה בדרך (שלא הצריך עכ"פ ב' כיסויים בשעת קיום אותה המצוה לפני הספרים). והבאר הפת"ש (סי' רעא ס"ק ב). ובמ"ב (סי' מ ס"ק ד) פסק כחח"י בשעת הדחק שאין לו במה לכסות את הספרים (ומשמע מדבריו דשרי אף ללא כיסוי כלל). ועיינן שם שמשמע מסתמית לשונו דאף בגוונא שהודפסו עיי' ישראל הדין כן. וכן מבואר בפת"ש (סי' רפב אות יב). ועיי' עוד בזה בגליון קצ"ח.

ג. כניסה לבית הכסא כשהם תוך כלי

ולענין כניסה לבית הכסא בכתבי הקודש, האם בעינן כלי בתוך כלי. הנה מבואר בשבת (טב) דקמיעין אם היו מכוסים עור מותר ליכנס בהם לבית הכסא, ואם לאו אסור (ועיינן שם דמבואר דה"ה דתפילין שרי, אלא דמשום שיי' המגולה אסור). וכן פסק הרמב"ם (הל' סו"ת פ"י ה"ח), ולאחריו השו"ע (וי"ד סי' רפב סעי' ו). ומשמע דלענין כניסה לבית הכסא, סגי בכיסוי אחד. [ועיי' בשו"ת יעקב (ח"א סי' פב) שכתב דהא דאמרנו בשבת על היו מכוסים "עור", לאו דוקא הוא, אלא היה בכל דבר שמגין ומסכה. וכן מבואר בחו"י ב' בשמנון. ועיי' במלבושי יו"ט (על הלבוש סי' מא אות א) שכתב ד"יהגו"ש בכלים של עור].

וכן דעת הרדב"י (ח"ג סי' תקי) שמותר להיכנס לבה"ס וכתבים שיש בהם דברי תורה מונחים בתוך חיקו או בתוך המצנפת, ולא זו בלבד אלא אפי' משניות או סידור וכיו"ב מותר, הואיל ומכוסים הם. ולפי ההלכה מותר אפילו כתובין אשורית, אבל למעשה נכון להחמיר אפי' כותבים בכתב רש"י וכיוצא. ועיי' אני סומך לעשות מעשה בעצמי, עיי"כ. וכן נקט השואל ומשיב (הל' ח"א סי' שכו). ודעת הגי"ת יעקב (סי' קט) והשו"ת יעקב (סי' פב) להקל אף שכתובים בכתב אשורית (והוכיחו כן מהא דתפילין של יד מותר ליכנס בהם לבית הכסא, כיון שהם תחת הבגדים, וכמשמעות לשון פרש"י שפירש שהאיסור להיכנס בתפילין שבראשו לפי שהם בגלו ונגא' הדבר, עיי"ש).

ובאמת כבר הוכיח המ"א (סי' מג ס"ק יד) מהא דקמיעה דסגי בכיסוי אחד, וכתב דספרים בכיס שרי להכניסן לבית הכסא כמיי"ש שם, וכמיי"ש הרמב"ם (סו"ת פ"ח) 'כל כתיב הקודש אסור לזרוק, הקמעים שיש בהן ענינים של כתיב הקודש אין נכנסין בהן לביה אפי' היה מחופין עור, לא יאחוז אדם סו"ת בזרועו ויכנס בו לביה אפי' שכרוך במטפת וכו"ו' משמע דכתיב הקודש שרי במטפת כמו קמיע, עיי"כ.

אולם עיי' במלבושי יו"ט (על הלבוש סי' מג אות א) בשם התשב"ץ דתפילות וכתבים שיש בהם שמות צריך ליתן תיק בתוך תיק אם צריך לבית הכסא, עיי"כ. והובא במהרש"ם (ח"ג סי' שג) מיהו י"ל דדוקא היכן דאיכא שמות קאמר התשב"ץ שהדין כן, אבל היכן דליכא שמות, אפשר דיודה דסגי בכלי א', והיינו טעמא כי לדעתו בתשובה (ח"א סי' ב ד"ה ואחר) בכתבי הקודש שאין בהן שמות ליכא קדושה, ואין בלזותם רג' מדרבנן, משא"כ בכתבי הקודש שיש בהם שמות דחמירא טפי. [אלא דיעויני בצ"א (ח"א סי' ה אות ב) שכתב דט"ס איכא במהרש"ם, דהמלבושי יו"ט לא הביא זאת מהתשובה אלא מהתשובה ממיי"ש הא"י המובא לקמן, דאליכ קשיא דהרי התשב"ץ בתשובה בח"ג סי' כ"ו כתב להדיא דשרי. אולם שו"ת במחזה אליהו (ח"א סי' ח אות ל) דדברי התשב"ץ המובא במהרש"ם מקורו מהתשב"ץ קטן שנכתב ע"י ר' משושן ב"ר צדוק (אולם שו"ת התשב"ץ נכתב ע"י ר' שמואל ב"ר צמח זוראף) וז"ל: ותפילין וכתבים שיש בהם שמות צריך שיתנן תיק בתוך תיק אם צריך לילך לבה"ס, וצריך לקנות כלים של עור שיש להם שני עורות].

שו"ת בערוה"ש (וי"ד סי' רפב אות ג) שתמה על המ"א הנ"ל שדימה שאר ספרים לקמיע, דשאני קמיעי שהם תפולין בעור ואין עומדין כלל להפתח, ועיי"כ פסק דספרי פוסקים ושו"ת וספרי מוסר אסור להכניסם לבית הכסא אפי' מונחים בתוך ואפי' צוורים במטפתו. והרמב"ם שכתב בסו"ת אף על פי שכתב במטפת אסור להכניסה לבית הכסא, ה"ה שאר ספרים, אלא משום דהמקור הוא מהתפולין (כא' דשם מיי"ר בסו"ת כתב כן).

ולמעשה מצינו במ"ב (סי' מג ס"ק כה) ע"פ המ"א דשאר ספרים וכתבים שיש בהן שמות אם הם בכיס שרי להכניסן, אלא דשוב הביא בשם יו"ט (הוא הא"י בשם התשובה), דבעינן דוקא תיק בתוך תיק אם צריך ליכנס לתורה, וכדלעיל לענין תפילין (ובס"ת אסור בכל גווני). ומשמע דס"ל להחמיר לכתחלה.

אלא דיי"ל דכל זה בכתבים שיש בהם שמות, אבל בכתבים שאין בהם שמות, י"ל דשרי, וכגון חידו"ת וכדו' (ואע"פ דדעת המ"ב להחמיר דבכתבי הקודש איכא איסור תורה, מי"מ אפשר דלענין זה ס"ל להקל). ושו"ת שכי"ב בצ"א (ח"א סי' ה אות א) ובתשובות והנהגות (ח"א סי' קכה ד"ה וכו').

וזכר כן י"ל דבדפוס שלנו אין בהם קדושה כלל, ועדיפי מדפוס שלהם שנח' בו הפוסקים (עיי' בזה בגליון קצ"ח) דיי"ל דסגי בכיסוי א' (שלא יהיה משום בזיון). ובלא"ה כבר רבו הסוברים להקל כהמ"א הלא המה הגדולי הקודש (וי"ד סי' רפב ס"ק ו), המקדש מעט (שם ס"ק כח), הברכ"י (שם), הגליון מהרש"א (שם) ועוד פוסקים. וכן פסקו הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל (נגי הקודש פ"ד הגה ב) והגר"נ"ק שליט"א (שם). אלא דדעת הגרש"א זצ"ל, והגר"ש זצ"ל והגר"ש זצ"ל (נגי הקודש שם) להחמיר דבעינן ב' כיסויים. ועיי"כ אין להקל בדבר אלא בשעת הדחק. ועיי' בתשובות והנהגות (ח"א סי' קכה) דכתב שראוי להחמיר בזה. [ולענין הכנסת עיתונים שיש בהם דברי תורה דעת הגר"ש זצ"ל והגר"נ"ק שליט"א (נגי הקודש פ"ד אותיות ח-ט) שאם הד"ת מכוסים עיי' דעת העיתון מותר להכניסם ויזהר שלא לגלותם. ועיי' בשלמת חיים (וי"ד סי' קמא)].

ד. האם סומכים "לכתחלה" על כיסוי

והנה מדברי הפוסקים הנ"ל משמע דמותר להכנס אף לכתחלה, עיי' שמכנס בכלי או כלי תוך כלי (למר כדאית ליה ומר כדאית ליה). וכן נקט הרדב"י (ח"ג סי' תקי), וכן פסקו ע"פ דבריו המ"ב (שע"ש אות יג) והמהרש"ם (שם). דלא כהעטרת זקנים (סי' מג ס"ק ה) שכתב דאפי' עובר דרכים יש להן להניח במקום משומר כגון על העגלה, או ליתנן לחברו, לא יכניסם כלל לבית הכסא, אם לא יש במקום סנהן מן המזיקים אז שייך לומר הואיל והתירו חכמים אשמרו, עיי"כ. והביאו במחזה"ש (שם סס"ק יד), ומי"מ כתי' דלדעתו אם כלי תוך כלי שרי לכתחלה.

ה. כ"ס התפור בבגד

ומי"מ אף לדעת המחמירים דבעינן כלי תוך כלי י"ל דתוך כ"ס התלוי בבגד סגי לזה. דהנה במחזה"ש (סי' מג סס"ק יד) כתב דאם כתיב הקודש תוך בכיסו ונתון בכיס התפור במלבושו, דאותו כ"ס אינו כליין, והוי כלי תוך כלי, ומותר. וכן הוא במ"ב (סי' מג ס"ק כד) ובמהרש"ם (שם) דכ"ס מהני ככיסוי אחד. וכן נקט בצ"א (ח"א סי' ה אות א). ומבואר דכ"ס הבגד נחשב ככלי א'. אלא דיש לומר דהם מיי"ר בכ"ס התפור בבגד שאינן תלוי אלא כולו תפור (כמו בזמנינו בחולצות וכדו'), והנה הכ"סים שפותרים רק בצדקה שלמה וטלויים בבגד ידו דמהני ככלי תוך כלי והיינו כי הכ"ס הוא כלי אחד והבגד שתלוי בו הוי ככלי אחר (וכמו שמצא במכנסיים של זמנינו וכדו').

ולכאורה נראה להכיח דדינים ככלי בתוך כלי מהא דפסק הרמ"א (סי' שי סעי' ז) בהלכות מוקצה, דאם איכא בכ"ס שבבגד מעות, מותר לטלטל להבגד, דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס למעות והואיל ואין המעות על עיקר הבגד. וביאר המ"ב (סי' ק) שדעת שאינו תפור לארכו בבגד אלא פיו לבד תפור והוא כולו תלוי, דאם היה הכ"ס כולו תפור בעיקר אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס, עיי"כ. ומבואר דכ"ס התלוי בבגד התפור רק בפיו אינו נחשב אלא כבגד בפניע, ואי"כ י"ל דה"ה לענין כלי תוך כלי דיש להחשיבם ככיסוי נפרד, ואי"כ יש כ"א ב' כיסויים, א' המכנסים ב' הכיס. ושו"ת שכי"ב במחזה אליהו (ח"א סי' ח אות ל). בפרט לדעת הא"א מבוטשאטש (סו"ת רמ) דס"ל דהמקלפל סדין לשנייה ומכסה בו כתיב הקודש מהני כתיב כיסויים, קיי בני"ד. (אלא דדעת הגר"נ"ק שליט"א (ח"א סי' רפב ע"ג ע"ג ע"ג ע"ג ע"ג) [ומי"מ באופן שהכ"ס אינו אלא כ"סוי אחד דבר הגר"ש זצ"ל (נגי הקודש פ"ד הגה ב) דאם לובש בגד נוסף הוי ב' כסויים].

מסקנת דנימא

העולה לדינא, לכתחלה אין להכנס לבית הכסא בכתבי הקודש אפי' הם כלי בתוך כלי. ובשעת הדחק סגי בכיסוי א'. ומי"מ כ"ס התפור רק בפיו ותלוי בבגד מהני ככלי בתוך כלי. וכ"ז בספרים וכדו' שיש בהם הזכרת שמות, אבל בלא"ה (וכגון בחידו"ת וכדו') סגי בכיסוי אחד.

האם מותר לברך בסמוך לילד קטן שיש להסתפק אם הוא נקי

איתא בברכות (כ"ב) היה מתפלל ומצא צואה במקומו, אמר רבה אע"פ שחטא תפילתו תפילה, מתקין לה רבא והא זבח רשעים תועבה, אלא אמר רבה הואיל וחטא אע"פ שהתפלל תפילתו תועבה.

וכתבו התוס' (ס"ט) והא זבח רשעים תועבה - פי ר"י דדוקא במקום שהיה יכול להסתפק ולתלות שיש שם צואה. אע"פ שהתפלל תפילתו תועבה - והוי מעות לא יוכל לתקן, ור"י פי' שיחזור ויתפלל.

וביתר ביאור איתא בתר"י (יד ד"ה האיל) - ואומרים רבני צרפת דדוקא שיהיה מקום שמצויים לשם קטנים או שמצוי שם צואה, ובכ"ז א"א אמרינן דצריך לחזור ולהתפלל, אבל במקום אחר דמסתמא לא היה שם צואה אם מצא אחריו כן א"צ לחזור ולהתפלל, ודייקנן הכי מדאמרינן והואיל וחטא אין תפילתו תפילה, ואם הוא במקום שלא היה לו חטא אין לבו שהיה שם צואה, ולא היה מחוייב לבדוק, מאי החטא שחטא ולא בדיק.

ואמרינן בעירובין (ס"ג) שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפילתו תועבה.

וכתבו שם התוס' (ד"ה שיכור אל יתפלל) - ולא יצא כיון שאינו יכול לדבר לפני המלך, וצריך לחזור ולהתפלל. וכן הדין דברכות (כ"ב) שהיה מתפלל ומצא צואה כנגדו, דמסיק כיון שחטא אע"פ שהתפלל תפילתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל. וגו"ע אם יש להשוות ברכות לתפלה לענין צואה ושיכור, וע"כ לאו לכל מילי דמיין, דהא תתרי אל יתפלל עד שיפייג יינו, ופשטא דתתרי מברך ברכת המזון וכל הברכות כולן וכו'. מיהו משום מי רגלים פשיטא דא"צ לחזור ולברך, אפי' אם התאמר דמשינן ברכות תפלה, בצואה תניא, ומי רגלים לא חמירי כמו צואה, ורבנן הוא גזרו בהו, וכי גזרו בהו, בודאן גזרו, אבל לא בספקן. עכ"ל. וכ"כ ברא"ש שם (סי' יד).

ולדינא כתבו הטור והשו"ע בהלכות ק"ש (סוף סי' ע"ח) - ואם קרא במקום הראוי להסתפק בצואה, ומצאה בו אח"כ, צריך לחזור ולקרות, אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו אין צורך לחזור ולקרות.

ופ"י הב"ח (סוף סי' ע"ז ור"י סי' ס"ה) דס"ל לטור כהר"י (ברכות כ"ב) ד"ה אלא דכיו"ן דאין חילוק בין זה בין ק"ש לתפילה, ודלא כהר"י (ברכות ט"ו).

וכתב הפמ"ג (משכ"ו ריש סי' ע"ט) דלקרות ק"ש ולדבר דברי תורה תוך ד"א לצואה, אסור מן התורה, שנאמר (דברים כ"ג ט"ז) והיה מתקן קדוש, וקאי בצואה, וכל ד"א של אדם תנייה של אדם הם, כ"כ חידושי הרשב"א (ברכות כה: ד"ה והיה) ושאר פוסקים, ואם קרא אפי' במקום שראוי להסתפק חוץ וקורא ככ"ס ע"ז ס"ח. ויראה דהוי דרבנן וכמו שאמר רבא בברכות (כ"ב) וזבח רשעים תועבה.

ובה"ל ברכת המזון (סוף סי' קפ"ה) כתב השו"ע - אם בריך והיה צואה כנגדו או שהיה שיכור, וסתפקו התוס' והרא"ש אם צריך לחזור ולברך. ומשום מי רגלים פשיטא שאינו חוזר ומברך. וביאר המשגיב (סי' ז') דלכתחילה כו"ע מודים דאסור לברך שום ברכה או לדבר דברי תורה כנגד צואה, ומן התורה, וכדכ"ל והיה מתקן קדוש, ואטו תפילה כתיב בקרא, אלא כל דבר שבקדושה אסור לקרות במקום שאינו נקי [ומכ"ן בליקוטיו ע"ש]. ולא מסתפק אלא שכסבר בירך ומצא אח"כ. (ועיי' בכמשגיב

שם ובכה"ל ד"ה אם בריך, מה דינו בדיעבד שעבר וברך). עוד איתא בברכות (כ"ה) ר"ח רע שיש לו עיקר, רב הונא אמר מרחיק ד"א וקורא ק"ש, ורב חסדא אמר מרחיק ד"א ממקום שפסק הר"ח לקרות ק"ש.

וכתב הרא"ש (שם סי' מ"ג) דבאז' כ"ס חסדא קיימא לך, דמרחיק ד"א ממקום שפסק הר"ח. וכן פסקו לדינא הטור והשו"ע (ריש סי' ע"ט).

וכתב הפמ"ג (סי' ע"ט משכ"ו סי' א) דריח רע שיש לו עיקר, הוי כצואה גופא, ואין התורה אסור, וכבר חסדא מרחיק ד"א ממקום שכלה הריח, ופשטא דחוזר וקורא (אפי' אם נאמר דברבנן אין חוזר וקורא).

וכ"כ המשגיב (סי' פ"א ס"ק ט) דאם היה בתוך ד"א ממקום שכלה הריח, לכ"כ צריך לחזור ולברך, דפשע דהיה לו לבדוק תחילה.

אחר כל זאת, יש לדון אי שרי לאדם לברך וללמוד, ליד ילד קטן שיש להסתפק בו שמא אין גופו נקי ואיכא צואה תחת בגדיו.

ואף דמחמת הצואה גופא אין לאסור, דהא אמרינן בברכות (כ"ה) אמר רבה צואה בעלמא מותר לקרות ק"ש כנגדה, דצואה בכיסוי תליא מילתא (וכי"ס את צאתך), והא מכ"סא. והובא לדינא בטור ובשו"ע (ריש סי' ע"ח).

אולם יש לדון מחמת הריח, דהוי ריח רע שיש לו עיקר. ובצואה שיש לה ריח לא מהני כיסוי, וכמ"ש השו"ע שם בס"ב 'כיסוי שאין ריח רע מגיע לו מותר', הא אם יש ריח רע אסור. וכתב שם המג"א (סי' א) דאפי' למ"ד בס"י ע"ט ס"ב דהפסקה מועלת לריח רע, דוקא מחיצה אבל כפי"ת כלי לא. והובא לדינא במשגיב (סי' ע"ז ס"ק ב).

ונהי דמחמת חשש ריח רע ממש אין לאסור לברך, דהא מצי להיריח קודם שיברך, הא אכתי יש לדון ולאסור שמא היינו בתוך ד"א ממקום שכלה הריח, וזה א"א לו לדעת ע"י שריח. אלא דיש להחזיר בזה, ע"פ דברי הרשב"א (ברכות כה).

